

אומה זו כנפץ משולה

(הרהורים בעקבות כנס רבני צהר, תש"ס)

מוקדש לעיני

חמותי כאם לי

הרבנית בת שבע ישראל' ע"ה

אלמנת מרן הרב שאול ישראל' זצ"ל

תורתה חסד וחליכותיה מופת

נלביע י"ד מרחשוון תשס"א

א. רקע

היחס שבין הקודש והחול הוא מהנושאים המרכזיים בהוייתנו, וטוב עשו מארגניו של כנס רבני 'צהרי' שהעלו את הנושא לדיון. מאלף היה לשמוע את הרבנים שנשאו דברים בפני באי הכנס, איש איש מנקודת השקפתו ומנסיונו, אם כמחנכים אם כרבני קהילה. חשובים היו הדברים ומאירים. עם זאת, כמתבונן מן הצד, נדמה לי כי חסרה הייתה הצגתה של השקפה סדורה וכוללת יותר על החברה הציונית-דתית, שמתוכה ניתן לגזור דרך, יעדים ברורים, ואולי אף עקרונות לתוכנית פעולה¹.

כמי שמכיר את עולם המעשה, אך גם השתדל שלא לפרוש מבית המדרש, אנסה בדברים שלהלן לשרטט הצעה לתפיסה כוללת מעין זו, כפי שהיא עולה ממשנתו של מו"ח הגאון הרב שאול ישראל' זצ"ל.

1. גם במאמרים שנשלחו כחומר רקע לכנס קשה היה למצוא מזור לחוסר זה.

אחל מעקרונות היסוד, ואנסה להגיע גם להיבטים מעשיים.

ב. ייעוד

ייעודנו כאומה מוגדר היטב: "ממלכת כהנים וגוי קדוש" – ממלכה על כל אביזריה, "על כל שדרות האנושיות מן רום האינטליגנציה... ועד הפרולטריון לכל פלגותיו"². עם שלם שהוא בבחינת 'כהן', 'שלוחא דרחמנא'³, לעולם כולו. שליחות שאינה מתבטאת רק בהתוויית הדרך לגידולם של אנשי המעלה והמופת הבודדים, אלא בעצם הקמתה של אומה **שלמה** הנוהגת על פי ציוויו של הבורא בכל הליכותיה.

להגדרה זאת של ייעודנו – משמעות מרחיקת לכת. אין ציוויו של הבורא מצטמצם להווייתו הפרטית של האדם, אלא גם לחלק שהוא תופס בחברה כולה. כדי לבנות ממלכה יש צורך בחקלאים ובפועלים, בתעשיינים ובסוחרים, בחיילים וברופאים, בחוקרים, במהנדסים וכו' וכו'. בכדי לבנות 'ממלכת כהנים', הרי כל אלה צריכים לשמש 'כהנים', 'שלוחי דרחמנא'. הווה אומר, כל עיסוקיהם צריכים להיות מודרכים על ידי ציווי הבורא. 'ממלכת כהנים' לא תקום על ידי בעלי מקצועות הנוהגים כמו בכל העולם כולו, תוך שהם מקדימים ומניחים תפילין לפני עבודתם או מקפידים על כשרות מזונם. גם דרך המשא ומתן באמונה אינה מספקת. אם רק אלו היו הדרישות, אזי לא היה צורך בציווי על 'ממלכה' דווקא. הציווי על 'ממלכה' מחייב שיהיו גם כאלה שמקיימים את שליחותם על ידי פעולתם במסגרת 'הממלכה' בחיי היום-יום, במה שמכונה עיסוקם 'החילוני' – בסך כל הפעילות והיצירה. בדרך זאת בונים חברה לדוגמא. אורח חייה אף מקבל ביטוי בחוקיה ובסדריה הציבוריים. "והלכו גויים לאורך".

שני פנים לדרישה זאת. האחת, 'סור מרע' – להיזהר מלהיכשל באיסורים תוך כדי חיי היום-יום והעסוק המקצועי; והשנייה, 'עשה טוב' – להשתדל להשפיע מרוח היהדות גם על חיי המקצועיים ועל כלל יצירתו של האדם. כך גם לבנות את השקפת עולמו. "בכל דרכיך דעהו", ובכל דרכיך הודיעהו.

דוגמא מוגדרת ומצומצמת אולי תטיב להבהיר את הדברים. נתבונן בהנדסת בניין ובאדריכלות. ישאל השואל, וכי יש הנדסת בניין ואדריכלות "יהודיים"? התשובה היא, שאכן יש. אין

2. אורות, למהלך האידיאות פרק ב.

3. יומא יט, א.

להנדסת בנין זאת נוסחאות אחרות לחישובי החוזק כמובן, ואף לא יחס אחר בין ברזל לבטון ביציקת גגות. הכוונה בבניין ובאדריכלות יהודיים היא לשיקולים הערכיים-מוסריים (הגלויים והמוסווים) העומדים ברקע כל תכנון ובנייה, ובלשונונו, השיקולים התורניים – ההלכתיים וההשקפתיים.

הנה כמה דוגמאות לשאלות מסוג זה:

- עבור מי מותר לבנות ועבור מי אסור (שאלות של 'לפני עורר', ו'מסייע', ולפעמים 'לא תחנם')?
 - מה מותר ומה אסור לבנות כאשר צפוי שימוש בלתי נאות בבניין (בית קולנוע, בריכת שחיה)? האם מותר למשל לבנות בניין ללא מעלית של שבת?

- מה הם הגדרים ההלכתיים של 'נוקי שכנים' – היזק ראיה והיזק רעש, בתכנון דירות מודרני? איך מתכננים בניין שתהיה בו פרטיות? האם יש אופי מיוחד לארכיטקטורה יהודית?
 - מה הם אמצעי הבטיחות הנדרשים עפ"י ההלכה, הן בתהליך הבנייה והן בתכנון הבית (מצוות 'מעקה')?

- מהי האחריות עפ"י ההלכה לפגמים עקב תכנון או בנייה לקויים?
 ליזמים ולקבלנים מתוספות שאלות רבות אחרות: עומק המחויבות לעבודה עברית ולחומרים תוצרת הארץ ('או קנה מיד עמיתך'), הדרך ללקיחת משכנתאות (איסור ריבית), אופן עריכת חוזים, דרכי קניין ועוד ועוד.

שיקולים אלה ואחרים – כאשר הם מתממשים באדריכלות ובבנייה – הם הם ההופכים אותן ליהודיות. לא שינוי ביסודות ההנדסיים מחד גיסא, כמו גם לא בנייה של מוסדות דת או שילוב של עיטורים מהפולקלור היהודי בבנייה מאידך גיסא, אלא תכנון ובנייה של כל דבר לפי עקרונות התפיסה היהודית – ההלכה ואף מעבר לה. כך הופכות האדריכלות והבנייה לנדבך בהקמתה של 'ממלכת כהנים'.

הדבר שהרשים במיוחד את נביא אומות העולם במדבר היה: "מה טובו אהליך יעקב" – על שראה שאין פתחיהם מכוונים זה מול זה⁴. אז, כאשר כל אחד נטע את אוהלו במו ידיו, היה היתכנון הסביבתי פועל יוצא טבעי של הצניעות שבנפש. כיום, תכנון זה הוא פרי ערכיו של האדריכל והיזם. בפני האדריכל שומר המצוות עומד כיום הציווי והאתגר לתכנן בתים לפי "מה טובו אהליך" מודרני. תכנון אינו דבר טכני. הוא ביטוי של ערכים ושל השקפת עולם. הוא 'משדר' מסר ('מרכז פומפידו' בפריז היה ממבשרי הפוסט מודרניזם למשל). יתרה מזאת, תכנון הוא גם מעצב ערכים אלו (תרבות הקניון), ומכאן עומק חשיבותו.

4. רש"י במדבר כד, ה.

'ממלכת כהנים' נבנית אפוא כאשר כלל האומה, על כל מגוון העיסוקים שבה, נוהג על פי התורה, הן בחיים הפרטיים של אנשי האומה, ביחסיהם עם אלוקים ואדם, והן בחיים הציבוריים שלהם. את חיינו הפרטיים חיינו פחות או יותר גם בגולה, ולפעמים אף הצליחו אבותינו להעמיד קהילות למופת. האפשרות לבניית חיים לאומיים יהודיים – ממלכה – נפתחה לפנינו רק עם חזרת עצמאותנו. עד כאן הייעוד. המימוש קשה יותר.

ג. עקרונות למימוש

מעצם הגדרת ייעודנו כ'ממלכת כהנים' משתלשלים מספר עקרונות באשר לבנייתה של ממלכה זו ולקיומה:

א. התורה ונושאי דברה – מרכזיים באומה, ומתווים את דרכה. התורה היא הצו הא-להי אותו אנו מחויבים לממש, סם החיים המקדש את הגוי למען יהפוך לממלכת כוהנים. באופן טבעי, לנושאי דברה מעמד של הנהגה.

ב. לשם מימוש הייעוד המשותף, נדרש כבוד הדדי בין חלקי האומה. מרגלא בפומיה של מו"ח זצ"ל⁵ מימרתם של רבנן דיבנה:

אני ברייה וחברי ברייה. אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה... שמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט? שנינו: אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכווין לבו לשמים⁶.

הוא היה גם זה שטבע מחדש את המושג 'עם שבשדות' לאלה ש'מלאכתם בשדה', בניגוד ל'עם הארץ'⁷.

ג. לשם מימוש הייעוד המשותף לא מספיק כבוד הדדי. נדרשים קשר הדדי ותלות הדדית בין חלקי האומה השונים. מו"ח זצ"ל נהג לצטט את משל הגפן שבחז"ל⁸ להמחשת קשר זה:

אומה זו כגפן נמשלה – זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל. והיינו דשלחו מתם, ליבעי רחמים אתכליא על עליא דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא.

5. ראה ההקדמה לספרו 'ארץ חמדה'.

6. ברכות יז, א, ועיי רש"י שם.

7. ראה בהקדמה שם.

8. חולין צב, א.

פריה של הגפן הוא האשכולות, אך אין אלה יכולים להתקיים ללא העלים, הזמורות והקנוקנות. חטיבה אחת הן, ויונקים האחד מהשני.

תפיסה זאת היא שהניעה את מו"ח זצ"ל עוד בשנת תש"ו להקים 'מכון להלכה ברורה בהתיישבות החקלאית'. מטרתו היתה ברור הלכות התלויות בארץ הלכה למעשה, והדרכת חקלאים בהלכות אלו בכל רחבי הארץ⁹, ואותה הוא דרש בכל תחום¹⁰.

ד. על מצבנו

עד כאן עסקנו בעקרונות. בחינת הגשמתם אינה מעודדת. מכלל החברה בארץ, רק לחוג מצומצם יש בכלל נטייה השקפתית בסיסית להיענות לציווי הא-להי. הרוב ממאן להכיר כי הגוי קדוש, ומאלה שכבר מכירים בכך יש שאינם סבורים כי הגיע הזמן להקמת הממלכה. רק הציונות הדתית פתוחה להיענות לאתגר ההיסטורי. אך, האם אנחנו נענים? האם אנחנו ערוכים תפיסתית וארגונית להגשמתו?

באופן יותר מוגדר, הבה נשאל את עצמנו שתי שאלות:

א. מה מידת המודעות של בעלי המקצועות השונים, אותו 'עם שבשדות', ויהי זה ב'שדות' האקדמיה, התוכנה, ההנדסה או המסחר, לאיסורים, לחיובים ולרוחה של תורה בפעילותם **המקצועית** היום-יומית?

ב. כמה זמן ומאמץ מושקע על ידם ללמוד את הצדדים הערכיים של עבודתם בפרט, ולשתיית 'סם החיים' ככלל. ומנגד, עד כמה ה'אשכולות', אותם תלמידי חכמים שבגפן, 'מתפללים' על ה'עלים', ומנסים ללמוד ולברר את ההיבטים השונים שבחיי החול בכל תהלוכותיהם, ולהדריך את ה'עלים' וה'קנוקנות' בהם כך שיתנהלו בדרכה של תורה?

נדמה שקיימת תמימות דעים, שלמעט הריגים בחקלאות, ברפואה ובצבא, אין אנו פועלים להגשמתו של הייעוד שהגדרנו לעיל¹¹.

בהעדרו של אתגר ברור, התפתחו באגפים השונים של החברה שלנו קבוצות שונות: 'אקדמאים בני דת משה' מחד גיסא, ו'יחרדים' (ביחסם למקצועות פרנסתם) בכיפה סרוגה' מאידך גיסא. בתווך – רבים הכמהים ל'התחדשות דתית' ומחפשים אותה בגילוח בחול המועד ובסדרי תפילה חדשים לנשים וכדומה. אחרים תולים את יבם בימועמד אמוני לראשות ממשלה שיושעים ויגרום מהפך בחברה כולה.

9. ראה בספר 'גאון בתורה ובמידות', הוצאת ארז, תשנ"ט, עמ' 49-51.

10. ראה למשל 'דרשות לימים הנוראים' עמ' סב-סה.

11. גם בתחום 'רשות הרבים' ו'החקיקה הדתית' קיימת נסיגה עמוקה.

אלה גם אלה אינם מודעים לעמקה של התפיסה של 'כגפן משולה', לאתגר האדיר שיש בהקמתה של חברה שבכל אורחותיה היום-יומיים נוהגת בדרכה של תורה, לעובדה כי 'פרנס לפי הדור' ולכן הדרך לשינוי היא בניית שלד לקימומו של הדור לפני 'הרצתו' של מנהיג, ולאחריות ההיסטורית הנופלת על החברה הציונית-דתית לשמש דוגמא בחייה היא לאומה כולה.

ה. המלצות

דווקא התסיסה והרצון לשינוי, ואולי גם העמקת האכזבה מהחברה החילונית, נוטעים תקווה, כי אפשר להפוך כוחות אלו למנוף להתחדשות חיינו התורניים והלאומיים כצו התקופה, אם נשכיל לרתום אותם על ידי חינוך והפנמת תפיסת הגפן' והגשמתה ההדרגתית. לשם כך נדרשת גישה כוללת, הן בקהילה, הן במוסדות החינוך שלנו – בישיבות התיכוניות ובאולפנות, בישיבות ההסדר, במכללות ובמדרשות, ואף מעבר להם – עבור הסטודנטים במוסדות להשכלה מתקדמת יותר:

א. ברמת הקהילה – החדרת הצורך בלימוד ובעיסוק מתמידים בהיבטים ההלכתיים וההשקפתיים של כל בעל מקצוע במקצועו הוא, ובחייו שמחוץ לבית ולבית הכנסת. הן ביסור מרעי, והן באתגר שבדברים, היעשה טוב'. כאן חשוב, לעני'ד, להדגיש כי למרות המשותף, רב המבדיל בין החברה שלנו לחברה הכללית בארץ. דרכנו היא אחרת לא רק בנושאים 'דתיים', או 'מדיניים', אלא גם ביחסים הבין-אישיים, ובעיקר בערכים שמאחרי עבודתנו המקצועית וחיינו היום-יומיים. כך לבנות את תפיסת העולם היהודית אצל כל חלקי הגפן¹². הפנמת התפיסה, כי כל עוד אין היהודי¹³ מודע להיבטים הייהודיים של חיו המקצועיים ופועל על פיהם, אין הוא יכול להיות בעל מקצוע שלם, ולפעמים הוא אף עלול להיות חוטא ממש. כשם שכל בעל מקצוע חייב להתעדכן באופן מתמיד במקצועו, כך הוא גם חייב להתמיד בלימודיו התורניים, ההכרחיים לו כאדם, אך גם כאיש מקצוע. המצוינות המקצועית של היעלים, ללא המצוינות המוסרית-ערכית-תורנית שלהם, הינה דבר חסר, שעלול להפוך לדבר שלילי¹⁴.

12. נמצא אוזן קשבת לדברים לאור ההסתאבות המתמשכת ומתגברת בחברה בכלל.

13. הצורך בהדגשת הדברים בקהילה הוא לא רק חיוני בפני עצמו, לדור ההורים. הוא גם תנאי להצלחת חינוך הבנים.

14. ולצערנו רבות הדוגמאות איך בעלי כשרון גדול ניצלו את כשרונותיהם לרעה.

ב. בישיבה התיכונית, בישיבות ההסדר ובמקבילות הנשיות להן – חינוך כן ואמיתי לתפיסת הגפן. האשכולות אכן מרכזיים, אך גם לעלים תפקיד לכתחילה. כל אחד מוזמן להתפתח בהתאם לכשרונותיו ונטיות נפשו, ובתנאי שאלה יתפללו על אלה והאחרונים יינקו מהראשונים. פעם הייתה ההתיישבות הדגל, שנייה לה הביטחון. כתוצאה מכך, רבים שלא הגשימו, נדחו לשוליים. דגל המדינה היהודית הוא לכל אחד ואחד בכל דרך בה יבחר – אשכול, עלה, או קנוקנת.

חשוב להדגיש לנוער את האתגר ההיסטורי האדיר שבדבר, ואת העובדה שרק הוא מסוגל לקרב את הגשמתו.

ג. מעבר לשני רבדים אלו, נדרש ליצור את דרכי היניקה שבין ה'אשכולות' וה'עלים'. אין בידינו עדיין 'שולחן ערוך' ואף לא משנה הגותית סדורה להנחייתם של ה'עלים' במקצועות השונים. כמו כן, אי אפשר לצפות מרבני הקהילות, שבדרך כלל גם עיסוקים נוספים להם, להתמצא במגוון המקצועות של בני קהילתם כך שיוכלו להנחותם. מכאן הצורך בפתיחתם של 'בתי מדרש והוראה' בנושאים אלו. כדוגמת 'מכון התורה והארץ', ומכונים העוסקים ב'הלכה ורפואה' ו'הלכה וצבא' יש לפתוח מכונים¹⁵ ל'הנדסה והלכה', ל'ביולוגיה והלכה', ל'מסחר והלכה' וכו'.

מטרתם הראשונה של מכונים אלו צריכה להיות הכנתו של חומר הדרכה בסיסי לאלה שבוחרים, אם בסוף הלמודים התיכוניים, ואם לאחר לימודי ישיבה או מכללה, בדרכם של ה'עלים' וה'קנוקנות'. כשם שלפני שלושים שנה כל מתגייס שומר מצוות לקח אתו לקיטבג את הספר 'דיני צבא ומלחמה', ראוי היה שכל מי שנרשם לטכניון או לאוניברסיטה יוכל לרכוש חוברת על 'דיני הנדסה ותכנון', 'דיני ראיית חשבון ועריכת דין', 'דיני פרסום ועיתונאות' וכדומה. יעד רחוק יותר הוא אף שילוב נושאים אלו כחלק מקורסי הבחירה במוסדות האקדמאיים (כדוגמת קורסים באתיקה רפואית יהודית הניתנים כבר כיום בפקולטות לרפואה ווטרינריה).

אין גם להירתע מהעדר חומר, ומהוצאתם של דברים לא מושלמים שמטרתם העיקרית היא גירוי להמשך לימוד והעמקה. יש להחדיר את התודעה כי יש לשאול, וכאשר יישאלו השאלות גם יתבררו התשובות.

15. אל לנו להיבהל מהשם 'מכון'. כשם שבזמנו לא היה 'מכון' שבו נכתב הספר 'דיני צבא ומלחמה', כך גם כאן רצוי לעודד יחידים וכל בר הכי להתחיל לעסוק במלאכה בשיתוף עם גדולי תורה.

חשוב להדגיש, כי אין בדברים דלעיל כל כוונה להמעיט אפילו במשהו את ערך תלמוד התורה כערך עצמאי, אלא יש בהם בכדי להדגיש את כוליותה של התורה, ויש בהם רצון לסלול את הדרך לבית המדרש גם למי שאים רואים את תורתם כאומנותם¹⁶. לענ"ד, רק לגישה כוללת מעין זו יש סיכוי להצלחה.

ו. על מדעי החברה והרוח

כל הדיון לעיל רמז למקצועות שבתחום המדעים וההנדסה, ולא בכדי. אלה הם מקצועות בהם קל יותר להבחין בין היבטיהם ה"טכניים" לבין היבטיהם ה"ערכיים". לא כן פני הדברים במקצועות הקשורים למדעי החברה והרוח. שם מעורבת גם הרבה טומאה – אם ממקור פגאני, אם ממקור נוצרי, אם ממקור כפירתי. מסוכנים במיוחד הם המקצועות בהם הטומאה מוסווית. למשל, בעוד שבלימודי הפילוסופיה מקורות היניקה של הדעות השונות שבשוק הדעות גלויים בדרך כלל, הרי במקצועות כמו פסיכולוגיה יש טומאה מוסווית המחייבת חשיפה ואזהרה לכל יהודי מאמין הבא בשעריה¹⁷. אמנם, קיימים גם זרמים במקצועות אלו המתאימים עם הקודש¹⁸, אך נדרשת עבודת בירור עצומה בנושאים אלו, וספק אם נתן לרתום מקצועות אלה במעמדם הנוכחי לבניין הגפן.

עם זאת, בגלל הסכנה שבמקצועות אלו, קיימת חובה מיוחדת לגלות בפני כל הרוצה ללומדם את שורשיהם הרוחניים, כך שיוכל להתייחס אל לימודם נכוחה. יש למחשבת היהדות הרבה מה להאיר דווקא בנושאים אלו. אך, בניגוד לנושאים הנדסיים יותר באופיים, המלאכה מחייבת בקיאות ועומק תורניים גדולים ועבודת בירור גדולה מאד. אשר על כן, את מלאכת גיבושה של תפיסה אלטרנטיבית יהודית יש להתחיל אט אט.

יתכן שחוסר ההצלחה, או ההצלחה החלקית, איש כפי שיפוטו, של הנסיונות להקים בתי אולפנא המשלבים יהדות וקולנוע או יהדות ותיאטרון נובעים מהתמודדות עם נושאים המורכבים מחול וטומאה גם יחד, ללא ניסיון מספיק בנושאים שעיקרם חול כדוגמת המדעים וההנדסה, וללא מספיק העמקה ביסודות הטמאים בהם. היה כאן אולי לקפוץ למדרגה גבוהה בגרם מעלות שחסרות בו המדרגות התחתונות האמורות לתמוך בה.

16. "ואשיבה רגלי אל עדותיך", עיי ויקרא רבה לה, א.

17. ראה לדוגמא מ. רוטנברג 'נצרות ופסיכיאטריה – התיאולוגיה שמאחרי הפסיכולוגיה', אוניברסיטה משודרת, תשנ"ה.

18. קטעים שלמים מספריו של אריך פרום, למשל, נראים כלקוחים ישירות מתורתו של הרמח"ל.

ז. החייאת לימודי הגמרא

יתכן שהצבת האתגר המתואר לעיל בפני הנוער בישיבות התיכוניות תעזור גם להחייאת פני לימוד הגמרא במוסדות אלה. מחנכים רבים תולים את הרפיון גם באווירה ההישגית ('מצויינות') שמחוץ לכתלי הישיבה – בבית ובקהילה, כאשר הדגם לחיקוי אינו הגדול בתורה, אלא האדם ה'מצליח' בעיסוקיו היום-יומיים. אין אתגר 'מוחשי' להשקעה הגדולה הנדרשת בלימודי הגמרא.

יחד עם זאת, קיימת אי נחת רבה מפני החברה הכללית בארץ, ובאופן טבעי יש רצון לשפרה. אם נצליח להחדיר בקרב הנוער את האתגר המוחשי של שינוי פני החברה על פי דגם ה'גפן', ואם נצליח להחדיר בו את ההבנה כי בכדי להיות חלק בהגשמת האתגר, בין מצד ה'אשכולות' בין מצד ה'יעלים' עליו להצטיין גם בלימודיו התורניים – כי אז אולי נצליח לחדש את האהבה ללימודה של תורה.

לאלה שישאפו ל'אשכולות' – ברור הצורך ביכולת של לימוד מעמיק של גמרא. אך גם לאלה שירצו להיות 'עלים' חשוב להבהיר, כי במצב הבראשיתי של גיבוש הדברים כיום הזה, גם בכדי לשאול שאלות צריך השכלה תורנית רחבה ויכולת לימוד עצמית¹⁹. 'חמש יחידות בגמרא' נדרשות לא פחות מ'חמש יחידות במתמטיקה' לכל מי שחושב להשתתף באתגר הגפן, או לפחות לא להיכשל באסורים שבחיי החול, גם אם הוא חושב את עצמו למתאים לעסוק בעתיד במדעי הטבע והטכנולוגיה דווקא. כשם שבהיבטים ה'טכניים' של כל מקצוע נדרשת השתלמות מתמדת, כך גם בהיבטים ה'ערכיים' היא נדרשת. הכלי להשתלמות מתמדת זו הוא פיתוח היכולת ללימוד עצמי, במיוחד בגמרא, הן בישיבה התיכונית והן בישיבות גבוהות יותר²⁰.

ח. על החוויה הדתית

הדרך המוצגת עד כה מצטיירת כשכלית מאוד. ואולם, רבים מוצאים בנוער רצון רב לחוויה דתית, ולכן לא יראו בדברים לעיל מענה לדור. חלק מהחוויה הדתית הוא בשמחתה של תורה ובסיפוק שבקיום המצוות. חלק מהשמחה שבלמוד התורה הוא בעומק ההבנה הבא עמו.

19. אפשר גם להציב דוגמאות של אנשים שרק הודות ליכולתם התורנית הצליחו כמדענים לקדם את נושאי ההלכה והרפואה או ההלכה והטכנולוגיה.

20. לצורך הדגמת הדברים נכון אולי להעדיף לימודם של סוגיות שיש להן גם השלכות מעשיות. לדוגמה, יש להעדיף לימוד דיני אדם המזיק על פני נזקי שור, וכן להעדיף לימוד נזקי כד וחבית (תאונות דרכים) על פני ארבע אבות (קרן) וכו'.

חלק אחר ועמוק יותר הוא בחדוות היצירה בחידושה של תורה. יצירה בעולמה של תורה, ובמיוחד בעולמה של הלכה במתכונת המקובלת כיום, היא משימה קשה במיוחד, המחייבת ידע וכשרונות מעולים, והיא מתאימה רק למיוחדים. בדרך המוצגת לעיל מוצעת דרך ליצירה ולהתחדשות הן ל'אשכולות' והן ל'עלים' ול'קנוקנות'; – הן בליבון ובחידוש המשותף בבית המדרש, ואפילו במימוש הדברים בפועל לאחר מכן²¹. השמחה והחדווה שבכנפי דרך זו יכולות להיות עצומות. טעמו וראו...

ט. סיכום

האתגר שבמימוש 'ממלכת כהנים' הוא בעל ממדים היסטוריים שלא ישוערו. לצערנו, היחידים שנראה שיש להם מוכנות בסיסית להגשימו הם אנשי הציונות הדתית. המסר החינוכי למימוש בתפיסת ה'גפן' על אשכולותיה ועליה הוא מורכב, והחששות וההסתייגויות ממנו ברורות. הוא גם מחייב היערכות מתאימה. אך לא נראה כי יש אלטרנטיבה רצינית אחרת. אל לנו להתעסק רק בדיונים עיוניים על 'פתיחות' ו'סגירות'. הבה נרתום את הרצון הבסיסי להתחדשות, את הדחייה מהיבטים רבים של החברה הכללית ואת ההשכלה הכללית הקיימת בתוכנו, לשינוי פני החברה כולה.

**אומה זו לגפן משולה...
ממלכת כהנים וגוי קדוש.**

21. אם נחזור לדוגמה בה פתחנו, הרי גם בתכנון של שכונה עפ"י ההלכה ורוח התורה יש הן סיפוק שבקיום מצווה והן סיפוק של זיכוי הרבים.